

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 26, 2008.

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 26, 2008.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 26, 2008.

UDK 811.163.4'373.22:556(497.16)

Бранислав ОСТОЈИЋ*

МОДЕЛИ И НАЧИНИ ИМЕНОВАЊА ВОДА У ДРОБЊАКУ¹

Апстракт: У раду аутор разматра основне моделе именовања вода у Дробњаку који указују да су у највећем броју случајева општесловенски начини именовања: (1) из лексичког фонда хидронимских или географских апелатива, самостално употребљених, у сложеницама и синтагмама; (2) у форми одређеног придјева уз хидронимски апелатив или термин, (3) у облику присвојног придјева уз апелативе и хидронимске термине, (4) у облику поимениченог адјектива од фитонима и зоонима, (5) према називима насеља и крајева гдје се водни објекат налази или кроз који тече и (6) према патронимцима најчешће у форми двочлане синтагме.

Кључне ријечи и синтагме: Модел, именовање, синтагма, водно име, Дробњак, апелатив, патронимик, придјев, именица, управни члан

1. Грађа коју овдје разматрам, а коју сам прикупио током љета 2008. г., по много чему је интересантна, па и приступ њеној обради по много чему је специфичан. Називи вода као основни материјал у цјелости не може се разматрати само синхронијски нити пак само дијахронијски. Ова два приступа морају се преплитати.

*Редовни члан ЦАНУ.

¹ Рад је рађен у оквиру пројекта *Црногорски дијалекатско-ономастички комплекс*; потпројекта *Из језерско-шаранске лексике* које финансира у 2008. г. ЦАНУ.

2. Покушаћу колико је то могуће да систематичније на једном мјесту прикажем хидронимску лексикку са доста пространог говорног подручја. У раду ћу говорити о микрохидронимима, називима водних токова, текућих вода: ријека, речица, потока и поточића; о називима извора, врела и бунарова, те о називима стајаћих вода: језера, бара, и мочвара. Материјалу ћу приступити и са аспекта лексичког поријекла. У сваком случају, залазећи и у генезу појединих назива, нијесам сигуран да ћу успоставити и њихову првобитну форму. Ово због тога што је тешко успоставити границе супстрата и адстрата.

3. У раду ћу покушати да укажем на основне моделе именовања вода у хидронимској лексици забиљеженој на дробњачком говорном подручју. У ствари, дробњачка хидронимска лексика припада двјема групама: (2) групи имена апелативног и термиолошког поријекла и (2) групи имена антропонимског, патронимичког и термиолошког поријекла у оквиру којих би се могли груписати на више подгрупа. Цјелокупна дробњачка хидронимска имена класификована на овај начин јасно показује да се у основи већине хидронима у Дробњаку налазе апелативна и географска имена.² Начини и модели именовања водних имена у Дробњаку указују на то да је на том подручју у највећем броју случајева у примјени општесловенски модел именовања који разматрам преко шест основних модела именовања.

4. Наведени материјал као и онај којим располажем открива, у првом реду, везаност дурмиторског човјека за тло на којему битише, односно његову саживљеност са поднебљем. У таквом поднебљу са врло разноликом конфигурацијом рађа се посве адекватан термин са семантичком изнијансираношћу до крајње мјере. Назив за ријеку и речицу, језеро и језерце – краће речено, за сваку бару и мочвару, за сваку воду и за сваку појаву везану за њу адекватан је средини за коју је везан. Њој је сагласан творбеним ликовима, односно њиховом дефинисању у семантичком погледу. Сеоска насеља на дробњачком подручју су разбацана, али је посебно присутна творачка снага у језичком изразу, у именовању топонима, па и у именовању водних објеката.³

² Б. Остојић, *Дробњачка хидронимска лексика*. – Српски језик 10, Београд 2005, 6.

³ Б. Остојић, *Исто*, 10.

5. Подручје о којему је ријеч знатно је богатије називима антропонимског поријекла. Именовање потока и врела обиљежено је некаквом посесивношћу житељима куда поток протиче, одакле извире, гдје се хидронимски објекат налази. Антропоними и патронимици у номенклатури хидронимских назива припадају, углавном, мањим водним објектима (бунари, извори, врела, потоци).

6. Један од најстаријих и најчешћих начина именовања вода на свим словенским подручјима, па и на подручју о коме је ријеч, јесте давање имена водним објектима из лексичког фонда хидронимских и географских апелатива и термина.⁴ У дробњачком говору, као у свим језицима уопште, ови називи настају хидронимизацијом апелативне и терминолошке лексике и са најмање су ономастичке оба-вијести.⁵

Вірови, Пòнор, Пòишта, Òтока, Пòточје, Пòток, Врèло, Бўкови, Пòточина, Пòплавница, Прòвале, Језéрац, Бàре, Бàрица, Прло, Їзвори, Валòвље, Мòчила, Вòдице, Вртача, Òко, Кòрита, Лòкве, Лòквице, Снї́јежница.

7. На овом подручју бројни су двочлани синтагматски називи за именовање вода, познати и сасвим обични на општесловенском терену. Уз хидронимски или географски апелатив и термин у њима је детерминатор у форми одређеног придјевског вида који одређује управни појам по боји, облику, величини, брзини или било којој другој особини воде.⁶

Зèлени вїр, Сўвї пòток, Сўвò врèло, Дèбелї пòток, Бїјелї пòток, Вèликї пòток, Сўвò кòрито, Прèсутїй ìзвор, Мàлї ìзвор, Кїсјелї ìзвор, Рàвнā ријèка, Рàвнї ìзвор, Дòбрā вòда, Глїбавї ìзвор, Црнā врèла, Мàлā дòбрā вòда, Мòдрò јèзеро, Валòвитò јèзеро, Зèленā лòква, Студенā вòда, Крвавā лòква, Вèликā бàра.

8. Бројна водна имена поименичених адјектива од фитонима везана су, прије свега, за изворне објекте, па затим и имена ријека:

Бўковица, Грāбовица, Врбица, Шумàрице, Зўква, Тр̀новац, Јасиковац, Вр̀бљāк, Јāбука, Бўковац, Клèковац.

⁴ Д. Вујичић, *Хиддроними (водна имена) у лијевом сливу ријеке Дрине*. – Сарајево 1982, 11.

⁵ Д. Вујичић, *Исто*, 11.

⁶ Б. Остојић, *Исто*, 8.

9. Двочланим синтагматским спојем са детерминативном функцијом посесивне форме од топонима насеља или краја кроз које теку водни токови или се налазе воде и у управном дијелу хидронимског термина или апелатива ријеке, језера, потока, врела, извора, воде, баре, и сл. најчешће се у Дробњаку именују водни објекти:

Бданскі пòток, Пòшићенскі пòток, Малінскі пòток, Сурдупскі пòток, Пётровачкí пòток, Сèлинскí пòток, Ђлушкí пòток, Кућининí пòток, Тèпачкí пòток, Балàшичкí пòток, Пётњичкí пòток, Мòтичкí пòток, Ђрашачкí пòток, Косòрићкà чèsма, Дубровскò врèло, Смòљанскí извор, Шàранско òко, Брàјковачкà вòда, Нíнковићà вòда, Пòшићенско јèзеро, Змíничкò јèзеро, Ўскочке бàре.

У неким од ових имена речни назив је примаран, односно прво је насеље добијало име по водном називу, па је потом, када је насеље добило речно име, од њих прављено хидронимско име са посесивном формом од назива насеља.⁷

10. У форми двочлане синтагме сасвим су често водни називи дати према патронимицима. У детерминативној функцији синтагме је посесивни генитив, а у њеном управном дијелу географски термин или хидронимски апелатив:

Милòшевићà пòток, Гàшовићà бѹк, Мàндићà пòтоци, Сàндића пòток, Стàнића пòток, Стàнића кòловрàт, Бактíловића пòток, Тíровића чèsма, Пòповића стѹп, Вечèровића пòток, Кàљевића бѹнàр, Лѹчића чèsма, Гàшовића нѹгò, Чвóровића бѹнàр, Чанчàревића извор, Мíловића бàре, Батíзића извор, Карàцића бѹнàр, Јàкића бѹнàр, Глòмазића бѹнàр, Пàвловића чèsма, Лàловића бѹнàр, Мàрића бѹнàр, Пíловића бѹнàр, Ђстојића стублíна, Нíнковића вòда, Мàрића бàре, Шíбалића бàре.

Само у називима *Срндаљевића поток* и *Гусаревачки поток* у првом дијелу синтагме јавља се присвојни придјев. У осталим горенаведеним случајевима најчешће је избрисана семантичка и формална граница сингуларске и плураклске генитивне форме.

11. Као хидронимски назив врло су честе и синтагме структуриране од антропонима у функцији присвојног придјева на *-ов-* /*-ев* и

⁷ Д. Вујачић, *Исто*, 12.

–ин као детерминатив и апелатив и хидронимског термина у управном дијелу синтагме:

–*Арапџв вџр, Пѣтрџва бџра, Мџлошева вџда, Раџдунџв џзвор, Мџркова чѣсма, Пѣтрџв џзвор, Бџжов џзвор, Бџрова вџда, Спџсојев џзвор, Мџлошев џзвор, Раџдунџв бџнџр, Обраџџв џзвор, Бџјова лџква, Мџланова лџква, Видџакџв џзвор, Крџстов џзвор, Симѣунова вџда, Бѣјџов џзвор, Млџђенџв џзвор, Пџвлово мџчило, Јџнкџв џзвор, Видџакова чѣсма, Мџлићева чѣсма. Цвџјџв џзвор, –Сџвина вџда, Јџђина вџда, Раџдушино вџље, Чџјчин џзвор, Загорчина вџда, Мџлетџн бџнџр, Кџћин бџнџр, Таџдијин мрџмор, Тџшин бџнџр, Рџжичина вџда, Мџтијџн џзвор, Лџзин џзвор, Јѣлина вџда, Рџсин бџнџр.*

Забилежио сам само један хидронимски назив антропонимског поријекла са суфиксом на –ски (*Маџанска бџра*).

12. Наведени материјал нам јасно показује да су у Дробњаку најфреквентније двочлане синтагме хидронимско-антропонимског поријекла у којима функцију детерминатора врши посесивни генитив од антропонима, топонима или патронимика, а синтагматски управни члан је хидронимски апелатив или географски термин.

13. Сваки човјек са иоле изоштренијим осјећањем за језик врло брзо ће уочити богатство дробњачко-ономастичке лексике и изграђености стила и структуре у говору и народном стваралаштву. У огромном ономастичком материјалу посебно мјесто имају водна имена. И полуписмени Дурмиторац се зна врло умјешно послужити да би избјегао хомонимност и да би се именovalo оно што се жели именовати. Семантичка мотивација сваком водном имену у Дробњаку је врло јасна.

Љџтица (хидронимски назив за плаховиту ријеку), *Чѣлина* (стијена наднесена над Црно језеро под Дурмитором која пукне па из ње „покуља” вода након отапања снијега или послѣје обилних прољећних киш), *Скџкавац* (врело и планински поток), *Ќоковац* (речца окружена шумом па изгледа као да је окована), *Сџшевица* (речца са често сувим коритом), *Бџци* (краћи водоток из јаког извора, прави мање падове низ камењаре и ствара буку), *Студѣнац* (бистри и хладни, студени поток), *Скџкавица* (речца која скаче са висине и стропоштава се), *Шџишковац* (поток који у свом току шишти, изазива чудне шумове), *Бџчум* (кратки поток из чијег се извора чује шум као да нешто бучи), *Пџтиловац* (отока из из-

дашног извора али са оскудном водом у току, због чега народ пати без воде), *Скакала* (речца која „скаче” низ стијене), *Сицаљка* (ријека са водопадом која се бучно спушта и сица – сицаљка је и жена свађалица, која стално виче, псује – сица), *Луњевац* (извор који лута, прави кривине или како народ каже „луња”), *Звечалина* (отока извора који скакуће и изазива шумове као да нешто звечи, удара у нешто), *Тјештина* (водоток кроз тијесно и уско корито), *Клобучарица* (речца која у своме току избацује воду у виду клобукова – која клобуча), *Пишталина* (извор који извире у танким млазевима, као да пишти), *Шмркавац* (извор без јазова, доста плитак тако да стока тешко пије, управо она, како Дробњаци кажу, шмрче воду), *Смрдан* (извор са загађеном водом одакле стока пије).

14. На овом говорном подручју бројни су микрохидроними, посебно изворишних назива фитонимског поријекла. Овај модел именовања је устаљен, лако препознатљив и најчешће је у питању супстантивизирани посесивни придјев од фитонима:

Грабовица, Стријешевица, Британовица, Јасиковац, Буковац, Йвовац, Трновац, Јеловац.

Ређи су називи типа: *Зуќва, Јабука* или чак деривати са основом фитонима: *Врбљак, Врбица, Шумарице*. Нијесу необични ни микрохидроними у синтагматској форми гдје је супстантивизирани адјектив од фитонима у функцији детерминатора (*Јасенџв извор, Грабовски студенац*) или је фитоним у функцији детерминатора (*Јаблан ба̀ра*), или у управном члану микрохидронимске синтагме (*Крња јела*).

Сасвим је друкчија ситуација са хидронимским називима зоонимског поријекла. Наиме, овдје немамо типове назива поименичавања адјектива од зоонима. Поред назива типа: *Гдљуб, Змајевац, Голубњача*, зооними су увијек у функцији детерминатора у синтагматским хидронимским називима (*Кџзја вода, Вучја ба̀ра, Ђвчи брод, Бедевина ба̀ра*) или је у детерминативној функцији микротопоним постао од зоонима (*Крвички извор*).

15. У хидронимским називима какве смо овдје навели без обзира на њихову слабију или јачу метафоричну наглашеност набијене су разноврсне и најједрије семантичко-стилистичке изнијансираности. Од многобројних сличних или још метафоричнијих хидронимских назива навешћемо само још неке:

Ќовац (притока ријеке), *Гдљуб* (поток), *Скакала* (поток), *Пркос*

(отока), *Прòвале* (потоци), *Грлìна* (извор), *Тугомìр* (извор), *Плèће* (извор), *Тòчак* (извор), *Кàлица* (извор), *Око* (извор), *Грлìћ* (извор), *Чардàклија* (извор), *Чèлина* (извор), *Вијèнац* (извор),

С правом је Д. Вујичић констатовао приликом испитивања херцеговачке и западноцрногорске микротопонимије да је на овом подручју „честа, чешћа него на другим подручјима метафоричност тако да, када се говори о црногорско-херцеговачкој микротопонимији и ономастици уопште мора се говорити и о стилистици тзв. ономастичкој стилистици.”⁸

Као што се из наведених примјера види метафорички називи водних имена на подручју Дробњака нијесу гола средства комуникације. Конфигурацијски она не само да казују доста о особинама објеката на које се односе, односно не само да имају и конкретне информативно значење него носе и стилистичку информацију у себи.

16. Као што се из овога прегледног рада може видјети и закључити, у основи великог броја разматраних водних имена налазимо географске апелативе и термине који се у називима појављују сами (*Пòток*), у облику сложенице (*Сувòдòб*) или у синтагматским везама (*Сувì пòток*).

У једночланим водним називима, ако није ријеч о „топонимизираним хидронимским апелативима и терминима” најчешће је занемарено директно упућивање на водни објекат. У њима је носилац обавјештења основни морфем који посредно или непосредно упућује на објекат. У сложеницама и синтагмама носилац ономастичког обавјештења је хидронимски или географски апелатив чију функцију врши именица.

Знатан број водних имена је структуриран по моделу према топонимима, односно према насељима гдје се водни објекат налази или кроз који протиче. У таквим структурама ти топоними су у највећем броју случајева патронимици, дакле, антропонимског су поријекла.

⁸ Д. Вујачић, *Из ономастике, лексикологије и дијалектологије*. – УНИРЕКС Подгорица 1996, 103-и 177.

Branislav OSTOJIĆ

MODELS AND WAYS OF NAMING THE WATERS IN DROBNJAK REGION

Summary

Author is dealing with basic models of water naming in Drobniak region, which indicate, in most of cases, the Common Slavic way of naming: (1) from the lexical fund of hydronimic and geographic names, used independently, in compound words and sequences of words; (2) in the definite adjectival form with names and hydronimic terms; (3) in possessive adjectival form with names and hydronimic terms; (4) in the form of an adjective used as a noun in the sphere of phytonyms and zoonyms; (5) derived from the names of populated sites and regions in which the water objects occur, or through which a water object flows and (6) derived from patronyms, mostly in the form of a two-member word sequence.